

**Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького
Юридичний факультет Київського національного університету імені
Тараса Шевченка
Асоціація українських правників**

СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА

науково-практичний журнал

№ 1-2 (7-8)

2014

ЗМІСТ

Костицький В.В. Соціальні основи теолого-соціологічного праворозуміння.....	2
Оніщенко Н.М. Правовий світогляд: соціологічний вимір	12
Бобровник С.В. Соціальні інститути через призму конфлікту та компромісу.....	16
Гордійчук М.В. Соціологічний зміст правового регулювання електронного документообігу	20
Григорович Р.В. Соціолого-правова обумовленість раціонального використання питної води	26
Костицький В. Соціологічний зміст правового регулювання функцій Національного Банку України	35
Котенко М.В. Системне тлумачення в діяльності Конституційного суду України	47
Лапчак І. Соціолого-правовий зміст принципів державного контролю за використанням та охороною лісів.....	55
Луценко Д.С. Правове регулювання іпотеки землі як способу забезпечення виконання зобов'язання за законодавством України.....	60
Наливайко Л.Р. Вплив соціології права Євгена Ерліха на плюралізацію сучасного праворозуміння	66
Недюха М.П. Зарубіжний досвід реалізації державної політики щодо захисту прав дітей в інформаційному просторі	73
Новицька Н.Б. Соціально-правовий статус і функції громадських організацій як суб'єктів захисту суспільної моралі.....	78
Новицький А.М. Становлення інформаційного суспільства: правові аспекти	84
Обрізко І.М. Соціолого-правова характеристика конституційних принципів правосуддя у контексті спеціалізації судової системи в Україні	89
Перчеклій І. Соціальна цінність права власності українського народу на природні ресурси.....	99
Романко С.М. Екологічна політика України та Польщі : аспекти співвідношення	104
Теремцова Н.В. особливості юридичної відповідальності у контексті правомірної та протиправної поведінки: соціальний аспект.....	112
Чеховська І.В. Принципи державної сімейної політики України: концептуальний підхід до формування	117

Матеріали IV Всеукраїнської правової науково-практичної конференції

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев С.С. Социальная ценность права в советском обществе. – М.: Юрид. лит., 1971. – 223 с.
2. Костицький В.В. Право як цінність: теолого-соціологічний підхід // Соціологія права. – 2012. – №1(3). – С. 3-9.
3. Максимов С. Правова доктрина: філософсько-правовий підхід // Право України. – 2013. – №9. – С. 34-54.
4. Неновски Н. Право и ценности: пер. с болг. / под ред. В. Д. Зорькина. — М.: Прогресс, 1987. — 248 с.
5. Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление / Редкол.: Графский В.Г., Мамут Л.С., Нерсесянц В.С. (Отв. ред.) – М.: Изд-во ИГиП РАН, 1996. – 89 с.;
6. Политико-правовые ценности: история и современность / Графский В.Г., Дождев Д.В., Ефремова Н.Н., Козлова Н.Ю., и др.; Под ред.: Нерсесянц В.С.; Редкол.: Графский В.Г., Лаптева Л.Е., Мамут Л.С. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 256 с.
7. Рабинович П. Социалистическое право как ценность – Изд 2-е, стереотипное. – О.: Юрид. лит-ра, 2006. – 166 с.
8. Бринчук М.М. Эколого-правовые аспекты собственности на природные ресурсы в контексте публичного и частного права. Актуальные проблемы теории права и государства и экологического права. Сб. научных статей / Под редакцией Бобылева А.И., Духно Н.А. – Вып. 1. – М.: Юридический институт Московского государственного университета путей сообщения, 2000. – С. 51
9. Бринчук М.М. Экологическое право: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2005. – 670 с.
10. Каракаш І. І. Актуальні питання реформування конституційного права власності на природні об'єкти та їх ресурси // Реформування правової системи України: проблеми та перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів: Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 28–29 квітня 2004 р.). Збірник наукових праць. В 2 ч. / Редкол.: С. А. Єрохін, В. Ф. Погорілко, Я. М. Шевченко та ін. – К.: Національна академія управління, 2004. – Ч. 2. – 458 с.;
11. Каракаш І. І. Право подільної власності на природні ресурси у законодавстві України // Право України. – 2001. – №3. – С. 83-85.
12. Костицький В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка. (Економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні). – К.: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2003. – 772 с.;
13. Костицький В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід, Право України, № 10, 2003; Київ, 2003;
14. Костицький В. Екологічна функція держави та економіко-правовий механізм охорони довкілля; Право України, № 1, 2004; Київ, 2004;
15. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: [монографія]. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
16. Погрібний О.О. Конституційні основи земельного права і їх значення для розвитку земельного законодавства // Земельне право України: Підручник / за ред. О.О. Погрібного та І.І. Каракаша. – Вид. 2-ге, переробл. і допов. – К.: Істина, 2009. – 600 с.
17. Сидор В.Д. Загальна характеристика конституційних основ земельного права України // Юрист України. – 2011. – №1 (14). – С. 45-50;
18. Сидор В. Земельно-правова основа конституційного ладу України // Право України. – 2011. – №5. – С. 242-247;
19. Сидор В.Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. – К.: Юрид. думка, 2011. – 312 с.
20. Тодіка Ю.М. Конституція України як соціальна цінність // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Х.: Право, 2008. – Т. 2.
21. Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / За заг. ред. Ю.П. Битяка. – С. 11.
22. Рябов А.А. Охрана права государственной собственности на природные ресурсы СССР. Дисс. ... докт. юрид. наук. – Казань, 1984. – С. 99-121.
23. Васильева М.И. Публичные интересы в экологическом праве (Теория и практика правового регулирования). Дисс. ... д-ра юрид. наук. – М., 2003. – С. 143-154.
24. Озімок І.В. Цінність конституційного права власності на землю для вітчизняного суспільства // Митна справа. – 2013. – №4 (88). – Ч. 2. – Книга 2. – С. 361-368.
25. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
26. Носік В.В. Проблеми здійснення права власності на землю Українського народу. Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – К., 2006. – С. 8.
27. Носік В.В. Проблеми реалізації конституційної гарантії непорушності суб'єктивного права власності на землю в Україні // Ученые записки Таврического национального ун-та им. В.И. Вернадского. Серия "Юридические науки". – 2010. – Т. 23 (962). – №1. – С. 219.
28. Грузин С.В. Конституционно-правовое регулирование отношений публичной собственности на природные ресурсы в Российской Федерации. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – СПб., 2007. – 190 с.
29. Мазаев В.Д. Публичная собственность в России. Конституционные основы. – М.: Городец, 2004. – С. 155-156.
30. Андреева Г.Н. Институт собственности в конституциях зарубежных стран и Конституции Российской Федерации. – М.: НОРМА, 2009. – С. 52-56;
31. Кузнецова Н. Власність як основа громадянського суспільства і демократичної держави // Право України. – 2011. – №5. – С. 4-12.
32. Субочев В.В. Законные интересы. – М.: НОРМА, 2008. – С. 7-22.
33. Костицький В.В. Екологічне право України. Книга перша [Текст]: Підручник, – Дрогобич: Коло, 2012. – С.256-261.

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ: АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Романко С.М.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню механізму реалізації та відображенню у чинному екологічному законодавстві екологічної політики України та Польщі, а також основних аспектів еколого-правового співробітництва цих держав. В результаті аналізу основних аспектів формування екологічної політики України та Польщі на даному етапі – зокрема, основних нормативних документів, базових для співпраці, обміну досвідом з питань європейської інтеграції, історико-правовими аспектами розвитку та управління довкіллям, етапів інтеграції України до ЄС, дотримання принципу сталого розвитку, втілення економіко-правових механізмів реалізації екологічної політики, пошук нових технологій та джерел енергії на прикладі сланцевого газу – зроблено висновки, що екологічна політика України та Польщі має спільні напрямки розвитку, проте має також і відмінності у внутрішніх інструментах та результатах.

Ключові слова: екологічна політика, національне законодавство, інтеграція, співробітництво.

Annotation. The article is devoted to research the mechanism of realization and reflection of the current environmental legislation environmental policy in Ukraine and Poland, as well as key aspects of environmental legal cooperation of these countries. An analysis of the main aspects of environmental policy in Ukraine and Poland at this stage - in particular, the basic regulations base for cooperation and exchange of experience on European integration, historical and legal aspects of development and environmental management, stages of Ukraine's integration into the EU, the principle of sustainable developing, implementing economic and legal mechanisms for the implementation of environmental policies, the search for new technologies and energy sources for example shale gas - concluded that the environmental Policy of Ukraine and Poland shares common areas of development, but also has differences in internal tools and results.

Keywords: environmental policy, national legislation, integration and cooperation.

Міжнародне екологічне співробітництво України здійснюється в рамках укладених відповідних міжнародних договорів - міждержавних, міжурядових і міжвідомчих, регульованих нормами міжнародного права. Враховуючи, що у сучасному світі на фоні глобальної екологічної кризи надзвичайно активно відбувається інтеграція господарських, технологічних та інформаційних структур, які все більше стають транснаціональними, міжнародне екологічне співробітництво набуває надзвичайно важливого значення. Тому на сьогодні існує нагальна потреба розробки сучасної стратегії зовнішньої екологічної політики України, яка б відповідала реаліям сьогодення, забезпечувала національні інтереси і сприяла б реалізації цілей збалансованого розвитку. Польща є стратегічним партнером України у формуванні транскордонної та регіональної екологічної політики та певним чином впливає на її реалізацію у спільних природоохоронних проектах.

Актуальність. Проблеми транскордонних забруднень природних ресурсів та нерационального природокористування – одні із найбільш нагальних і гострих проблем сучасності та вимагають участі усіх держав як на національному, так і на транснаціональному рівнях, особливо держав-сусідів. Науковці справедливо стверджують, що екологічні проблеми не обмежені національними кордонами, вони мають загальнопланетарний характер [1]. Особливої актуальності проблема охорони довкілля та рационального природокористування набула в останні роки поглиблення екологічної кризи, перевиробництва та екстенсивного використання природних ресурсів, ризиків екологічної безпеки - глобального потепління, зміни клімату, загрози біорізноманіттю тощо.

Аналіз міжнародної екологічної політики отримав закріплення та аналіз у наукових працях А.П. Гетьмана [1], В.В.Костицького [2], Н.Р. Малишевої [3], С.М. Кравченко [4] та інших відомих українських вчених. На даному етапі проблема екологічної співпраці між сусідніми державами Польщею та Україною досліджується недостатньо. Вивчення певних аспектів польсько-українського екологічного співробітництва проводили такі науковці як Б. Андрушків [5], М. Зюльковські [6], В.Помикало [7] та інші. Проте відсутні комплексні дослідження в області екологічної співпраці між Польщею та Україною, проблем її реалізації та особливостей проведення. Здебільшого досліджувалися певні аспекти двосторонньої співпраці в межах політичної чи економічної взаємодії сусідніх країн, проте не було проведено комплексного дослідження екологічної складової польсько-українського співробітництва.

Мета даної статті полягає у дослідженні поняття та аспектів співвідношення екологічної політики України та Польщі, її змісту, механізмів забезпечення та відображення у чинному українському та польському екологічному законодавстві, а також у формулюванні висновків на підставі проведеного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішувати спільні екологічні проблеми сучасності покликана екологічна політика. Вона може бути глобальною, національною, регіональною. В цілому, «глобальний» у характеристиці політики у більшості наукової літератури позначає її рівень, а не якісну характеристику окремого явища. Можна визначити глобальну екологічну політику як розв'язання екологічних питань планетарного масштабу – потепління клімату внаслідок забруднення, руйнування озонового екрану, створення еталонних біосферних резерватів, планетарного моніторингу та багато інших; вироблення міжнародних угод і конвенцій, що є обов'язковими до виконання і – регулюють міжнародні відносини у сфері використання світових ресурсів, у сфері зменшення загальних рівнів забруднення та інші. І Україна, і Польща є суб'єктами

глобальної екологічної політики, оскільки беруть участь у роботі ООН та її організацій від часу їх створення, але як країни-сусіди, реалізують також власні пріоритети екологічної політики, які виражаються у прийнятті та виконанні спільних нормативно-правових документів, наприклад, Угоди між Урядом України, Урядом Республіки Білорусь та Урядом Республіки Польща про створення транскордонного біосферного резервату "Західне Полісся", затвердженої Постановою КМУ від 11.07.2012 № 621. Як передбачено цією Угодою, співробітництво здійснюється на принципах рівності, територіальної цілісності Сторін, взаємної вигоди та добросусідства [8].

Загалом рамковими, важливими документом для співпраці Польщі та України в екологічній сфері є Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин від 13 жовтня 1990 року та Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством охорони навколишнього середовища, природних ресурсів і лісового господарства Республіки Польщі про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 18 травня 1992 року [9], яка визначає наступні напрямки співпраці України та Польщі у екологічній сфері: охорона атмосферного повітря від забруднення, включаючи транскордонні переноси; охорона вод від забруднення, особливо басейнів прикордонних річок; спільна екологічна експертиза господарської діяльності, яка проектується у прикордонній зоні; правові, а також економічні аспекти екологічної політики, моніторинг навколишнього середовища; охорона флори і фауни, розвиток національних парків, заповідників та інших територій, які особливо охороняються; переробка, утилізація і використання промислових і побутових відходів; взаємне оперативне інформування про ситуації, що створюють загрозу забруднення навколишнього середовища однієї з Сторін; обмін природоохоронною інформацією. Дана Угода також визначає основні шляхи такого співробітництва: здійснення спільних програм і проектів та засідань робочих груп; проведення семінарів і симпозіумів; підготовка і обмін спеціалістами; організація спільного інспектування стану навколишнього середовища; обмін науково-технічною, практичною, нормативно-методичною та іншою інформацією.

Основними питаннями що вирішуються в межах двосторонньої співпраці сусідніх країн є наступні: моніторинг (радіологічний, транскордонних вод, атмосфери); розроблення принципів і процедур проведення екологічних експертиз господарської діяльності, зниження транскордонного перенесення речовин, що забруднюють атмосферу, здійснення інвентаризації джерел забруднення, проведення серії консультацій з питань попередження надзвичайних забруднень і загрози навколишньому середовищу внаслідок аварійних ситуацій та ін. Велика увага в польсько-українських відносинах приділяється контролю та попередженню нелегального переміщення відходів через території договірних Сторін [10].

У сфері поводження з відходами, яка на даний час дуже актуальна для України зокрема (оскільки є прогалини у чинному законодавстві щодо, наприклад, переробки відходів, що є пріоритетною у ЄС), в рамках програми польської співпраці для розвитку Міністерства закордонних справ РП в 2011р. було підготовлено Висновки і рекомендації у сфері правового регулювання і програм залучення МСП до покращення енергоефективності з врахуванням технологій використання біомаси і відходів [11].

Крім того реалізуються і інші проекти, в тому числі і в межах регіонального співробітництва, зокрема в рамках реалізації Угоди між Урядами України та Польщі про співпрацю в галузі водного господарства на транскордонних водах у с. Будзінь Ярославського повіту Підкарпатського воєводства 22 вересня 2006 року відбулися спільні українсько-польські навчання з питань ліквідації транскордонного забруднення нафтопродуктами ріки Шкло, яка бере початок на території Яворівського району на підставі Угоди між Львівською областю та підкарпатським воєводством про міжрегіональне співробітництво від 30 березня 2000 року, Угоди про співпрацю між Підкарпатським воєводським інспектором охорони довкілля в Жешові та державним

управління екології та природних ресурсів в Львівській області від 24 червня 2004 року, Угоди між Урядом України та Урядом РП про співробітництво в галузі водного господарства на прикордонних водах від 10 жовтня 1996 року та інших.

Обмін досвідом з питань європейської інтеграції, що триває між Варшавою і Києвом, допомагає країнам визначити своє місце в об'єднаній Європі і вказує напрям необхідних для пристосування до вимог ЄС дій. Як приклад цієї сторони стратегічного партнерства можна згадати скликання польсько-української Європейської конференції як форуму для обміну досвідом щодо європейської інтеграції. Вимоги ЄС передбачають прийняття та адаптацію близько 200 законів, які охоплюють широке коло питань, в тому числі боротьбу з забрудненням води та повітря, утилізацію побутових та хімічних відходів, біотехнології, захист від радіації та збереження природи та інші. Тому спочатку були гармонізовані Водний закон і закон про Захист довкілля. Зміни екологічного закону, який стався в Польщі за минулі п'ять років, були пов'язані передусім з новим законом про збереження Природи. Також виправлений були деякі із законів, що регулюють управління природи (Геологічний і Добувний закон 1994 року, закон про Лісівництво 1991 року, закон, пов'язаний із Захистом Сільського господарства і Лісових ресурсів 1995). Остання така зміна була внесена до Мисливського закону [12].

Історико-правові передумови та управління довкіллям. Екологічна ситуація в Польщі була загрозливою, особливо у вугільних районах, але у напрямку боротьби із забрудненням навколишнього середовища країна досягла значних успіхів у період реструктуризації економіки.

З 1989 року Польща доклала значних зусиль та використала великі ресурси для вирішення питання забруднення навколишнього середовища. Польща була першою країною в Східній Європі, яка прийняла Національну екологічну політику. У листопаді 1996 року було прийнято Закон про охорону навколишнього середовища. На початку 1990-х років було оновлено управління екологією. За станом екології на місцях слідкують екологічні інспекції, як і в Україні. І хоча досягнення стандартів по обмеженню забруднення навколишнього середовища, встановлені в Польщі у 1991 році, були визнані Європейською Комісією нереальними і які були вищими ніж в ЄС, вони встановили дуже корисну основу для проведення моніторингу та контролю за забрудненням навколишнього середовища. Україна також оновила вектори національної екологічної політики із прийняттям Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року [13], який визначив довгострокові пріоритети екологічної політики України щодо окремих природних об'єктів, а також інструменти реалізації такої політики. У згаданому документі закріплено такі принципи глобальної екологічної політики: пріоритетність вимоги "забруднювач навколишнього природного середовища та користувач природних ресурсів платять повну ціну"; відповідальність органів виконавчої влади за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації; доступність, достовірність та своєчасність отримання екологічної інформації; а також принцип сталого розвитку, для досягнення цілей якого Україна вважає за доцільне: заснування на базі ЮНЕП Світової Екологічної Організації; запровадження процесу екологізації освіти у всіх навчальних закладах з метою підготовки фахівців для збалансованого розвитку, підвищення рівня екологічної освіти населення; ухвалення 10-річних рамок політики збалансованого споживання та виробництва.

Крім того, варто зазначити, що Україна частково реформувала своє екологічне законодавство у відповідності до міжнародно-правових вимог та права ЄС у Законах України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про відходи», «Про пестициди та агрохімікати», «Про доступ до публічної інформації», «Про альтернативні джерела енергії» та окремих підзаконних нормативно-правових актах, наприклад, Постанові Кабінету Міністрів України «Про порядок координації заходів щодо виконання зобов'язань України за Рамковою конвенцією Організації Об'єднаних Націй про зміну

клімату та Кіотським протоколом до зазначеної Конвенції», Наказі Державного агентства екологічних інвестицій «Про затвердження Порядку проведення національної інвентаризації антропогенних викидів із джерел та поглинання поглиначами парникових газів» та інших. Проте нерозв'язаними на сьогодні залишаються проблеми належної переробки та утилізації побутових відходів, виконання вимог Орхуської конвенції в Україні, дозвільна система та нормативне забезпечення використання окремих альтернативних джерел енергії, а також належне виконання контролюючими органами функції екологічного контролю за природокористуванням. 16 жовтня 2012 р. у другому читанні та в цілому ВРУ затвердила законопроект № 10218 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні)» [14]. Передбачені цим законом зміни призведуть до розбалансування основ екологічного законодавства та руйнування системи органів державної влади та контролю у сфері охорони довкілля та природокористування, оскільки даний закон позбавляє місцеві ради екологічних прав, ліквідує територіальні органи Мінприроди України, відбирає у екологічних, лісових і мисливських інспекторів право складати протоколи на браконьєрів і забруднювачів навколишнього середовища, закриває Національну комісію з Червоної книги, залишає ліси поза державним контролем. Інститут контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства зазнає значної видозміни, оскільки функцію контролю будуть здійснювати працівники у складі апарату місцевих державних адміністрацій.

Інтеграція України до Європейського Союзу. Загалом Інтеграція до ЄС є одним із пріоритетних напрямків зовнішньої політики України, що підтверджується низкою політичних та нормативно-правових документів, зокрема Законом України «Про Концепцію загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», Програмою інтеграції України до ЄС, Стратегією інтеграції України до ЄС, Угодою про партнерство та співробітництво.

Для впровадження Плану дій Україна – ЄС Уряд України щороку приймає відповідні заходи. Наприклад, План першочергових заходів щодо інтеграції України до ЄС на 2013 рік [15] містить 71 захід, 6 із яких уже виконано станом на 1 половину березня 2013 року. Серед виконаного - проект постанови Кабінету Міністрів щодо використання у 2013 році коштів, що надійшли від ЄС в рамках виконання Угоди про фінансування програми «Підтримка впровадження Енергетичної стратегії України» та проект постанови Кабінету Міністрів щодо використання у 2013 році коштів, що надходять від ЄС в рамках виконання Угоди про фінансування програми «Підтримка виконання Енергетичної стратегії України в галузі енергоефективності та відновлювальних джерел енергії». За даними Мінприроди, Україні залишилося адаптувати до міжнародних екологічних норм близько 150 стандартів. У 2013-му році планується адаптувати 20 стандартів якості, спрямованих, насамперед, на унормування концентрації шкідливих речовин в навколишньому середовищі: воді, повітрі, землі. Також будуть впроваджені стандарти Кіотського протоколу [16].

Сталий розвиток. Принцип сталого розвитку є основним принципом, якого повинні дотримуватись держави для ефективного еколого-правового співробітництва та охорони природи в цілому. Варто сказати, що минулого року відбувся світовий Самміт «Ріо+20», на якому була представлена і офіційна делегація України. 22 червня 2012 року главами держав і урядів був ухвалений підсумковий документ Конференції ООН Ріо+20: «Майбутнє, якого ми прагнемо». В документі підтверджується необхідність подальшого просування ідеї збалансованого розвитку на всіх рівнях та інтеграції його економічної, соціальної та екологічної складових і врахування їх взаємозв'язку. Польща як член ЄС, нормативно закріпила та виконує принцип сталого розвитку довкілля. Крім того, Польща дотримується основного пріоритету екологічної політики, загальноновизнаного для всіх країн ЄС - недопущення забруднення природного середовища шляхом екологічної передбачливості та розважливості. Втілюється це застосуванням так званих «найкращих

доступних технологій» (Best Available Technology – BAT – застосування тих методів виробництва, які на сучасному рівні науково-технічних знань надають можливість гарантувати якомога вищу екологічну безпеку). BAT був запроваджений в 1984 р. директивою 84/360 ЄЕС для боротьби з промисловими забрудненнями атмосферного повітря. В Україні цей принцип поки не до кінця впроваджений у національне законодавство, використовується нечасто і не системно.

Економіко-правові фактори реалізації екологічної політики. Так само незавершене в Україні і формування дієвого економіко-правового механізму охорони довкілля. Відповідно до ст.42 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” [17] цей механізм включає взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів по охороні навколишнього природного середовища на основі економічних важелів; визначення джерел фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів; встановлення ставок екологічного податку; надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища. В той же час не всі ринкові механізми регулювання природокористування та охорони довкілля в Україні використовуються на даний час. Тільки в 2010 році із прийняттям Податкового кодексу України введено екологічний податок, не діє податок на екологічно небезпечну продукцію, пільгове оподаткування та кредитування екологічно безпечної діяльності, екологічне страхування тощо. Таким чином, підприємства ще не несуть повного спектру витрат на відшкодування шкоди довкіллю. До ринкових регуляторів природокористування, які використовуються в Польщі належать, в першу чергу екологічний податок у вигляді диференційованого оподаткування залежно від «екологічної сприйнятливості» продукції. У цьому випадку концепцію оподаткування розробляють з таким розрахунком, щоб окремі підприємства, виробництво яких є екологічно безпечним, не опинилися у невигідному становищі порівняно з конкурентами внаслідок здорожчання продукції. Також до елементів економічного стимулювання охорони природокористування і охорони довкілля в Польщі є податкові пільги і субсидії, пільгові позики. Втрати бюджетних коштів внаслідок впровадження податкових пільг компенсують надходженнями від оподаткування підприємств, що використовують екологічно небезпечну технологію або виготовляють екологічно шкідливу продукцію. Пільгові позики слугують для фінансової підтримки суб'єктів господарювання, які запроваджують ресурсозбережливі та природоохоронні технології, які у сучасному світі є дорогавартісними. Як засвідчує досвід Польщі, завдяки диференціації цін на екологічно забруднену та екологічно чисту продукцію можна досягти позитивних результатів у зменшенні забруднення довкілля. Ефективним перспективним стимулом природоохоронної діяльності можна вважати і ринкову реалізацію права на забруднення. В Україні його дія на даний час призупинена. Мається на увазі торгівля квотами на забруднення відповідно до вимог Кіотського протоколу. Цей механізм є частиною плану заохочення бізнесу до безвідходних технологій та використання високоефективних очисних систем. Загалом, економічні інструменти, що спрямовані на використання фінансових важелів, й переваг, які виникають з альтернативної господарської поведінки, визнаються за найважливішу групу інструментів екологічної політики

Можна констатувати, що у Польщі сформувалася ефективна система економічних інструментів екополітики, яка вже стала надійним фундаментом раціонального

природокористування. Економічні інструменти екополітики забезпечують трансформацію зовнішніх негативних екологічних ефектів у внутрішні екологічні витрати господарства і зворотне стимулювання зовнішніх позитивних екологічних ефектів [18].

Нетрадиційні джерела енергії. Правове регулювання видобування сланцевого газу має велику значення для України та Польщі. І Польща, і Україна намагаються знизити свою енергетичну залежність від Росії, а їх запаси сланцевого газу оцінюються як перспективні. В Україні протягом останніх півтора років активно реформується надрове законодавство з метою спрощення процедури отримання дозволу на розвідку та видобування сланцевого газу, проте окремого закону чи принаймні законопроекту у цій сфері на даний час немає. Польща ж планує ухвалити закон для регулювання видобутку сланцевого газу у 2013 року, відкриваючи шлях до початку функціонування потенційно прибуткового сектору. Попередній проект нового закону, який вимагав ЄС,

передбачає введення комбінації податків, що в сумі складають близько 40% від доходів, отриманих видобувачами сланцевого газу. Проте компанії кажуть, що саме деталі в новому законі мають значення. «Компанії пригальмовують роботу і чекають для того, щоб побачити, чи новий закон, особливо новий податок, залишить достатньо комерційного простору», заявив Павел Поправа, експерт з питань сланцевого газу Інституту енергетичних досліджень у Варшаві [19]. Уряд країни сподівається, що сланцевий газ підштовхне розвиток економіки, скоротить залежність від імпорту російського газу та знизить ціни на енергію. Перший комерційний видобуток сланцевого газу в Польщі очікується в невеликому обсязі на початку 2015 року. Сланцевий газ, ймовірно, стане суттєвим джерелом енергії для Польщі до 2020 року, проте вугілля, на яке багата країна, залишатиметься основним джерелом енергії ще впродовж 50 років, тоді як технологічні зусилля будуть зосереджені на скороченні викидів вуглекислого газу. На даний час у країні пробурено близько 35 (всього слід пробурити 100 для оцінки запасів) дослідницьких свердловин на сланцевий газ, проте результати буріння не завжди оптимістичні. В Україні натомість спостерігаються активні громадські протести щодо видобування сланцевого газу. Найбільше побоювання викликають істотні екологічні ризики, що супроводжують цю діяльність. Мною ця проблематика розкрита у ряді наукових праць [20-21]. Схожі проблеми мають місце і в Польщі. На противагу інформації ЗМІ та соціологічних досліджень, опублікованих в Україні, громадяни Польщі не виявляють великої підтримки діяльності по видобуванню сланцевого газу і також висловлюють побоювання щодо екологічної безпеки такої діяльності. Особливо, коли вчені доводять ризик від такої діяльності, як то, що технологія видобування сланцевого газу провокує землетруси, які діляться на дві групи: викликані технологією гідравлічного розриву пласту (фрекінгу) й обумовлені закачуванням в пласти відпрацьованої води. Якщо перші не є небезпечними через малу магнітуду, то другі представляють велику загрозу, оскільки можуть провокувати землетруси, подібні до того, що стався в Оклахомі (США) [22]. В Україні на даний час місцеві громади були фактично усунутими від процесу прийняття рішення про видобування сланцевого газу на їх території, оскільки погодження угоди про розподіл продукції було визначено законодавством як можливість участі громад у процесі передачі прав на надрокористування. Основною проблемою у цій сфері залишається фактична недієвість чинного надрового законодавства, неврахування інтересів місцевих громад при укладенні угод про розподіл продукції, відсутність повної та достовірної інформації про можливі екологічні ризики та особливості технологічного процесу видобування сланцевого газу, а також відсутність чітких зобов'язань інвесторів по охороні довкілля у регіоні видобутку.

Висновки. В результаті аналізу основних аспектів формування екологічної політики України та Польщі на даному етапі – зокрема, основних нормативних документів, базових для співпраці, обміну досвідом з питань європейської інтеграції, історико-правовими аспектами розвитку та управління довкіллям, етапів інтеграції України до ЄС, дотримання принципу сталого розвитку, втілення економіко-правових

механізмів реалізації екологічної політики, пошук нових технологій та джерел енергії на прикладі сланцевого газу – зроблено висновок, що екологічна політика України та Польщі має спільні напрямки розвитку, проте має також і відмінності у внутрішніх інструментах та результатах.

Важливим напрямком вдосконалення екологічної політики України є курс на адаптацію вимог екологічного законодавства відповідно до права ЄС.

Варто відзначити, що Україна демонструє позитивні зміни у напрямку адаптації міжнародного законодавства та права ЄС до українського законодавства. Проте є і недоліки, зумовлені загальною екологічною кризою в Україні, нераціональним природокористуванням, відсутністю ефективного економіко-правового механізму охорони довкілля, відсутності підґрунтя для впровадження світових та європейських природоохоронних практик та імплементацією європейського законодавства у вигляді транспонування, але шляхом простого перекладу норм ЄС без врахування екологічних, політичних, економічних та інших реалій України. Поліпшення екологічної ситуації й підвищення рівня екологічної безпеки атмосферного повітря визнані першочерговими завданнями екологічної політики України. Її реалізація потребує ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони довкілля, спрямованого на досягнення національних пріоритетів [23].

З огляду на це Україні слід вжити таких заходів:

- активізація діяльності відповідних органів державної та виконавчої влади щодо законодавчого, інформаційного та технічного забезпечення інтеграції екологічної складової в галузеві політики;
- активізація діяльності неурядових громадських організацій шляхом впровадження екологічної освіти та просвіти;
- забезпечення на практиці реальних механізмів інформування населення й впровадження принципів і положень Директив ЄС та Орхуської конвенції;
- створення умов для політичної пріоритетності вирішення екологічних проблем, економічної відповідальності бізнесу і промисловості за задану екологічну шкоду;
- в залежності від виду діяльності, що призводить до забруднення навколишнього середовища передбачити вжиття відповідних заходів для запобігання, обмеження або ліквідування таких наслідків;
- забезпечення своєчасного та повного виконання заходів, передбачених у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року» у сфері посилення дієвості економічних інструментів екологічної політики та Національному плані дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 рр.;
- при розробці проектів концепцій, програм, законодавчих актів з формування і удосконалення екологічної політики використовувати позитивний досвід країн світу та ЄС, положення міжнародних стратегій та підходів у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Экологическое право Украины : учебное пособие / [А. В. Аляшмова, А. П. Гетьман, В. И. Гордеев и др.]; под ред. проф. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги. – Х. : ООО „Одиссей“, 2009. – 464 с.
2. Костяцький В.В. Екологічне право України [Текст] : Підручник, - Дрогобич: Коло, 2012. – 360с.
3. Національна політика України в сфері збереження та збалансованого використання біорізноманіття [Текст] : научне издание / Н.Р. Малишева // Правові засади впровадження в Україні конвенції про біорізноманіття : Навч. пос. / Н.Р. Малишев, В.І. Олещенко, С.В. Кузнєцова, Н.Д. Красітій та ін. - К. : Хімджест, 2003
4. Кравченко СМ., Андрусевич А.О., Бонайн Дж. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища. Підручник/Під заг. ред. проф. СМ. Кравченко - Львів: Вид. центр ЛНУ, 2002. - 336 с
5. Андрушків Б. Україна і Польща – економічні аспекти співпраці // Економіка України. – 2006. – № 1–2. – С. 143–150.
6. Золковскі М. Польсько-українські взаємини як складова архітектури сучасної Європи // Віче. – 2008. – № 6. – С. 72–74.
7. Помикало В. Картина перспективного польсько-українського співробітництва// Персонал. – 2009. – № 7. – С. 52–59.
8. Угода між Урядом України, Урядом Республіки Білорусь та Урядом Республіки Польща про створення транскордонного біосферного резервату "Західне Поліся", затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2012 № 621// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_534
9. Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством охорони навколишнього середовища, природних ресурсів і лісового господарства Республіки Польщі про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 18 травня 1992 року // Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_015
10. Коцан Р.І., Копачинська Г. В. Особливості транскордонного польсько-українського співробітництва в екологічній сфері // Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи // Режим доступу: <http://ukrpolnauka.wordpress.com/2011/10/25/63>

11. З. Парчевський і Я. Карчевський. Висновки і рекомендації у сфері правового регулювання і програм залучення МСП до покращення енергоефективності з врахуванням технологій використання біомаси і відходів. – Варшава, 2011. – Режим доступу: http://ua-energy.org/upload/files/UKR_WIR.pdf
12. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища. Кравченко С.М., Андрусевич А.О., Бонайн Дж.Е. - Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2002. – 336с.
13. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2012 року.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні: Закон України від 16 жовтня 2012 року.
15. План першочергових заходів щодо інтеграції України до ЄС на 2013 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів від 13 лютого 2013 р. № 73.
16. Міністерство екології та природних ресурсів України: офіційний веб-сайт. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.menvr.gov.ua/content/article/12299>
17. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 26 червня 1991 року // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
18. Якубенко Л. "Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики". Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/840/>
19. Закон щодо сланцевого газу можуть прийняти в Польщі цього року // Українська енергетика. – 14.01.2013 р. – Режим доступу: <http://ua-energy.org/post/28303>
20. Romanko S.M. Shale gas development in Ukraine: global context of problem and prospect of regulation // 10th Annual Colloquium of the IUCN Academy of environmental law «Global Environmental Law at a Crossroad» (July 1-5, 2012 - 500 West Baltimore street Baltimore MD, USA – 2012. - p.136-137.
21. Романко С.М. Економіко-правові проблеми використання сланцевого газу в Україні та світі // Доповіді I-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Екологічна безпека та збалансоване природокористування» у м. Івано-Франківську, 20-22 вересня 2012 р. Збірник матеріалів конференції – доповідей (статей) і тез. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – С. 99-100.
22. Науковці знайшли взаємозв'язок між промисловим видобутком корисних копалин і землетрусами // Режим доступу: http://www.newsru.ua/world/13jul2013/extract_quake.html.
23. Авісімова Г.В. Атмосферо-повітряні відносини : конституційно-правові аспекти //Режим доступу: http://www.rusnauka.com/20_DNII_2012/Pravo/7_113985.doc.html

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРАВОМІРНОЇ ТА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Теремцова Н.В.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії права та держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Анотація: У статті розглядаються особливості юридичної відповідальності, що зазначено у контексті правомірної та протиправної поведінки. Автором зроблено соціальний аналіз.

Ключові слова: відповідальність, протиправна поведінка, правомірна поведінка, обов'язок відповідати.

Аннотация: В статье рассматриваются особенности юридической ответственности, что отмечено в контексте правомерного и протиправного поведения. Автором сделан социальный анализ.

Ключевые слова: ответственность, протиправное поведение, правомерное поведение, обязанность нести ответственность.

Annotation: Summary of scientific text Teremtsova NV Features of legal liability in the context legitimate and unlawful behavior the social aspect The features of legal liability, given to notion of legal responsibility in the development of modern state-legal reality that is the object of attention of scientists as lawyers and practices. The law and legal science, the term "responsibility" has long become a very definite, independent content, which is quite different from its philological value. The aim of the paper is to show the importance - to be a prerequisite for the life of society from a legal point of view and show its importance for the Ukrainian state arising from social norms. The basic task of the legal regulation of social relations. Society is a kind of integral social organism, characterized by a certain degree of organization, order, public relations. In a society characterized by a system of subordination of all the people determined the nature of the existing social power and regulate their behavior through a variety of general rules - social norms, specified the nature and essence of social responsibility in the society and the state, including legal (legal) liability of public relations. As a striking example by making the conclusion that the rules of branch legislation, regulating the legal responsibility does not always meet the constitutional and statutory constitutional and regulations. In these cases, a mechanism of judicial constitutional review exercised by means of constitutional and constitutional and statutory proceedings in order to conform the provisions of the branch laws constitutional and constitutional and statutory regulations. Said mechanism became real through the creation of the Constitutional Court of Ukraine.

Keywords: liability, unlawful behavior, lawful behavior, the duty to respond.

Термін «відповідальність» означає - необхідність, обов'язок подавати звіт будь-кому про свої дії, вчинки, бути відповідальним за них [12, с.218]. Згідно словнику В.І. Даля відповідальність це «обов'язок відповідати за щось, повинність поруки за щось, борг дати в чомусь» [4, с.377]. У Оксфордському тлумачному словнику англійської мови слово «відповідальність» розглядається як «бути відповідальним, зробити щось без чужої підказки або наказу», обов'язок відповідати за щось [18]. Поняття відповідальності в багатьох мовах за своїм змістом співпадає, тобто пов'язано з виконанням обов'язку, (*debt*), за необхідністю відповідати за свою поведінку, визнавати провину, тощо. Тому значення слова «відповідальність» в загальному контексті може бути покладене в основу поняття

«СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА»

Співзасновники журналу

Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Юридичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Всеукраїнська громадська організація «Асоціація українських правників»

Рада співзасновників:

Гриценко І.С., доктор юридичних наук, професор;

Костицький В.В., член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор (голова редакційної колегії);

Шемшученко Ю.С., академік Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор;

Мельник Г.П., віце-президент Асоціації українських правників.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Члени редколегії:

Балакірєва О.М., кандидат соціологічних наук;

Басай В.Д., доктор юридичних наук, професор;

Безклубий І.А., доктор юридичних наук, професор;

Бостан С.К., доктор юридичних наук, доцент;

Вівчаренко О.А., доктор юридичних наук, доцент;

Гетьман А.П., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Григорович Л.С., кандидат філософських наук

Захарченко П.П., доктор юридичних наук, професор;

Костенко О.М., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Костицький М.В., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Котюк І.І., доктор юридичних наук, професор;

Крупчан О.Д., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Марцеляк О.В., доктор юридичних наук, професор;

Марчак В.Я., доктор юридичних наук, професор;

Мельник Г.П., адвокат;

Мірошніченко А.М., доктор юридичних наук, професор;

Нагребельний В.П., член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор;

Наливайко Л.Р., доктор юридичних наук, професор;

Новицька Н.Б., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Онищенко Н.М., член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Притика Ю.Д., доктор юридичних наук, професор;

Ромовська З.В., доктор юридичних наук, професор;

Селіванов А.О., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Семчик В.І., академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Судаков В.І. член-кореспондент Української академії політичних наук, доктор соціологічних наук, професор;

Фурса С.Я., доктор юридичних наук, професор;

Швець М.Я., член-кореспондент НАПрН України, доктор економічних наук, професор;

Шемшученко Ю.С., академік Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор;

Шуба О.В., доктор політичних наук, професор;

Щербина В.С., член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Головний редактор – В.В. Костицький

Заступник головного редактора – Н.Б. Новицька, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Редакція журналу не завжди поділяє позиції авторів з приводу висловлюваних проблем і не несе відповідальності за зміст авторських публікацій.

Журнал рекомендовано до друку Рішенням Вченої ради Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи (протокол № 6 від 08.07.2014 р.).

Науково-практичний журнал «Соціологія права» внесено до переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук у галузі «Юридичні науки» Наказ МОН України № 793 від 04.07.14р.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 18116-6916Р видане Міністерством юстиції України
07.09.2011.

Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи 01034, м. Київ,
вул. Паторжинського, 4, оф. 8,
тел./факс 228-50-12